

VOKAL SAN'ATIDA IJROCHILIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISH

Isroil Yuldashevich Saidumarov

isroilsaidumarov@gmail.com

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada vokal san'atida ijrochilik mahoratini oshirishga doir pedagogik omillar tahlil qilingan. Maqolada ovoz apparati faoliyati, nafas olish texnikasi, rezonans tizimi, artikulyatsiya hamda badiiy ifoda unsurlari haqida ilmiy-nazariy fikrlar bayon etilgan. Shuningdek, vokal texnikasini rivojlantirishda individual yondashuv, repertuar tanlash va sahna madaniyatining o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: vokal san'ati, ijro mahorati, nafas texnikasi, rezonans, artikulyatsiya, pedagogik yondashuv, badiiy ifoda, sahna madaniyati

DEVELOPMENT OF PERFORMANCE SKILLS IN VOCAL ART

Isroil Yuldashevich Saidumarov

isroilsaidumarov@gmail.com

Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: This article analyzes pedagogical factors in improving vocal performance skills. It presents scientific and theoretical concepts regarding the functioning of the vocal apparatus, breathing technique, the resonant system, articulation, and the elements of artistic expression. The role of an individual approach, selection of repertoire and stage culture in the development of vocal technique is also highlighted.

Keywords: vocal art, performance mastery, breathing technique, resonance, articulation, pedagogical approach, artistic expression, stage culture

Vokal san'ati musiqiy tafakkur, estetik did, emotsional sezgirlik va texnik mahorat uyg'unligiga asoslanadi. Shu bois vokal san'atida ijrochilik mahoratini oshirish masalasi musiqashunoslik, pedagogika, fiziologiya va psixologiya fanlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi.

Inson ovozi nafaqat tabiiy tovush vositasi, balki badiiy ifoda sifatida ham o'ziga xos san'at turiga aylangan. Vokal ijrochiligi orqali inson hissiyotlari, ruhiy holati va estetik qarashlari musiqiy shaklda ifoda etiladi. Shu sababli vokal san'atida ijrochilik mahoratini oshirish masalasi zamonaviy musiqa pedagogikasining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Vokal san'atida ijrochilik mahorati - bu ijrochining texnik, badiiy, psixologik va estetik imkoniyatlarini bir butun holda namoyon eta olish qobiliyatidir. Uni rivojlantirish jarayoni tizimli mashqlar, ilmiy yondashuv va pedagogik tajriba asosida olib boriladi. Bugungi kunda vokal san'atida ijrochilik mahoratini rivojlantirish nafaqat amaliy tajriba, balki nazariy, ilmiy hamda texnologik yangiliklarga tayanadi.

“Shu o'rinda “Vokal ” so'zining lug'aviy ma'nosiga to'xtalib o'tsak. “Vokal” so'zining lug'aviy ma'nosi bizda qadimdan mavjud bo'lgan “qo'shiq, ashula” degan musiqiy atamalarga to'g'ri keladi. Shunga ko'ra, vokal istilohi tarixiy-ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy jarayonlarning ajralmas bir bo'lagi sifatida qadim zamonlardan beri yashab kelmoqda. O'zbek xalqi madaniy hayoti XIX asrning ikkinchi yarmidan kirib kelib, san'atning ijrochilik janrini ifodalay boshlagan bu tushuncha Yevropada uzoq tarixga ega bo'lib, uning negizi antik davr diniy marosimlari, ijro jarayoniga borib taqaladi”. [6.B.5]

Vokal ijrochiligining muvaffaqiyati, avvalo, ovoz apparatining to'g'ri ishlashi va ovoz hosil qilish jarayonining tabiiy mexanizmlariga tayanadi. Ovoz hosil qilish jarayonida nafas olish, tovush paychalari tebranishi, rezonans tizimi va artikulyatsiya organlarining uyg'un faoliyati muhim rol o'ynaydi. Diafragmatik nafasni o'zlashtirish vokal texnikaning asosi bo'lib, u tovushni barqaror, to'liq va ifodali chiqishiga xizmat qiladi. Rezonatorlar orqali tovushning jarangdorligi, tembr tozaligi va akustik hajmi shakllanadi. Ushbu jarayonlarning barchasi ijrochining texnik salohiyatini belgilovchi omillar sifatida qaraladi.

Vokal ijrochiligining nazariy asoslari faqat ovoz fiziologiyasi bilan cheklanmay, balki badiiy tafakkur va ifoda san'ati bilan ham bog'liq. Ijrochi faqat texnik jihatdan emas, balki musiqiy asarning g'oyaviy mazmunini, hissiy kechinmalarini, obrazini chuqur anglay olishi lozim. Badiiy ifoda vokal san'atining ruhidir. Shuning uchun ijrochi o'z ovozini faqat tovush vositasi sifatida emas, balki badiiy mazmunni yetkazuvchi vosita sifatida idrok etishi kerak.

Vokal ijrochiligida mahoratni oshirish jarayoni tizimli, bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Unga doimiy mashq, nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, psixologik tayyorgarlik va sahna madaniyati bilan bog'liq faoliyatlar kiradi. Har bir vokal ijrochisi uchun muntazam mashq qilish ovoz apparatini chiniqtirish, muskul koordinatsiyasini yaxshilash va ovoz diapazonini kengaytirishning asosiy sharti hisoblanadi. Mashqlar davomida ovozning tabiiyligi, barqarorligi, nafas bilan uyg'unligi va dinamik o'zgarishlarga moslashuvchanligi saqlanishi lozim.

Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Har bir talaba yoki ijrochi individual fiziologik va psixologik xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli, vokal o'qituvchisi bu omillarni hisobga olgan holda o'qitish metodikasini belgilaydi. O'qituvchi ijrochining ovoz turini,

diapazonini, nafas olish uslubini aniqlab, shunga mos texnik mashqlar va repertuarni tanlaydi. Shu tarzda individual yondashuv orqali vokal texnikasining tabiiy rivojlanishi ta'minlanadi.

Ijro mahoratini rivojlantirishda pedagog nafaqat texnik ko'nikmalarni o'rgatadi, balki badiiy tafakkur, musiqiy did, emotsional ifoda va sahna madaniyatini shakllantiradi. Talaba qo'shiqni to'g'ri va chiroyli ijro etish bilan birga, uning mazmunini his etib, badiiy obraz yaratishni o'rganadi. Bunda o'qituvchining shaxsiy ijrochilik tajribasi, badiiy qarashlari va ifoda uslubi katta ahamiyat kasb etadi. Vokal pedagogi talabaning ijodiy individualligini saqlagan holda, uni texnik jihatdan mukammallashtirishga intiladi. To'g'ri pedagogik yondashuv ijrochining ovozi zo'rliqtirmasdan, tabiiy holatda shakllantirish imkonini beradi. Ovoz mashqlari, vokal etyudlar, nafas mashqlari, rezonans va artikulyatsiya ustida ishlash kabi muhim jihatlar pedagogik jarayonning ajralmas tarkibiy qismlaridir.

Bundan tashqari, pedagog ijrochilik jarayonida psixologik omillarni ham hisobga olishi lozim. Qo'rquv, sahna hayajoni, ichki siqilish kabi holatlar ijrochilik sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois pedagog talaba bilan doimo ruhiy muloqotda bo'lishi, unga ishonch va motivatsiya berishi zarur. Har bir ijrochi uchun qulay o'quv muhiti yaratish, uni rag'batlantirish va o'z ijodiy "men"ini erkin ifoda etishga imkon berish vokal o'qituvchisining muhim pedagogik vazifasidir.

"Xonandani tarbiyalash jarayonida o'qituvchi turli usullardan foydalanadi. Birinchi o'rinda vokal eshitishni tarbiyalash va mukammallashtirib borishga nazorat bilan barcha vokal sifatlarini rivojlantirish turadi. Talabada xonandalik jarangdorligini to'g'ri tashkil etish haqidagi tasavvurni ishlab chiqish zarur. Ta'lim doimo musiqa materiallari mashq, vokal va badiiy asarlar asosida olib boriladi. To'g'ri tanlangan musiqiy manba tovushni tarbiyalaydi". [5.B.12]

Ijrochilik mahoratini oshirishda repertuar tanlash ham muhim bosqichlardan biridir. Asarning musiqiy tuzilishi, diapazoni, ritmik va intonatsion murakkabligi ijrochining texnik imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. Repertuar asta-sekin murakkablashib borishi ijrochining vokal imkoniyatlarini kengaytiradi, badiiy ifoda darajasini yuksaltiradi. Mazkur jarayonda o'qituvchi nafaqat texnik mahoratni, balki talabaning musiqiy didi, emotsional sezgirligi va badiiy tafakkurini ham rivojlantiradi.

Vokal ijrochiligi faqat musiqiy faoliyat emas, balki psixologik jarayondir. Sahna madaniyati, o'ziga ishonch, his-tuyg'ularni boshqarish, asarga kirishish qobiliyati ham ijrochilik mahoratining ajralmas tarkibiy qismlari hisoblanadi. Har bir sahna chiqishi ijrochidan katta emotsional tayyorgarlik va diqqatni jamlashni talab qiladi. Shu sababli vokal mashg'ulotlarida psixologik barqarorlikni shakllantirish, sahna qo'rquvini yengish, auditoriya bilan muloqot o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

Bugungi kunda zamonaviy vokal ta'limida innovatsion metodlar va texnologik vositalardan foydalanish samaradorlikni oshirmoqda. Raqamli audio va video tahlil dasturlari yordamida talaba-yoshlarning ovoz diapazoni, intonatsiya aniqligi va tembr xususiyatlarini tahlil qilish mumkin. Bu jihat pedagogga kamchiliklarni aniqlash va ularni tezda bartaraf etish imkonini beradi. Shuningdek, mashhur vokal ijrochilar ijrosini audio-vizual tahlil qilish orqali talabalar estetik idrok hamda badiiy tafakkurlarini kengaytirib boradilar.

Ijrochilik mahoratini oshirish jarayonida nazariy bilimlar bilan birgalikda amaliy tajribaning uyg'unligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Faqat texnik jihatdan mukammal ijroning o'zi badiiy yetuklikni kafolatlamaydi. Vokal san'atining mohiyati emotsional ifoda, ma'no chuqurligi va obrazli tafakkurda namoyon bo'ladi. Shu bois vokal ijrochisi o'z ustida ishlash jarayonida nafaqat ovoz texnikasini, balki musiqiy savodxonligini, dramaturgik tafakkurini, estetik dunyoqarashini ham rivojlantirib borishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, vokal san'atida ijrochilik mahoratini rivojlantirish - bu doimiy izlanish, badiiy yetuklik sari intilish jarayoni hisoblanadi. Ijrochi o'z ovozinig imkoniyatlarini chuqur o'rganib, texnik va badiiy jihatdan takomillashtirgan sari uning ijodi yanada mukammal, ta'sirchan va estetik jihatdan boy bo'ladi. Bunday yondashuv vokal san'atining milliy va jahon miqyosidagi taraqqiyoti uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A. "Vokal san'ati va ijrochilik madaniyati asoslari". - Toshkent: O'zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2018. - 152 b.
2. Karimova M. "Vokal pedagogikasida texnik tayyorgarlik masalalari". - Toshkent: Fan va ta'lim, 2020. - 138 b.
3. Zokirov B. "Vokal san'atida nafas olish texnikasining o'rni" // San'at va madaniyat jurnali. - 2019. - № 3. - B. 45-52.
4. Nuriddinova N. "Musiqqa ta'limi nazariyasi va amaliyoti". - Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti, 2021. - 210 b.
5. Qahhorov N. "Vokal asoslari" (Ovoz va fortepiano uchun). - Toshkent: "Iqtisodiyot-Moliya" nashriyoti, 2008. - 314 b.
6. Rahimov E. "Vokal". - Toshkent: "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2017. - 188 b.
7. Шевченко И. «Методика обучения академическому вокалу». - Москва: Академический проект, 2017. - 192 с.
8. Петров А. «Роль дыхания и резонанса в формировании певческого звука» // Вестник музыкальной педагогики. - 2016. - № 4. - С. 22-28.

9. Ware C. "Basics of Vocal Pedagogy: The Foundations and Process of Singing". - Boston: McGraw-Hill, 2008. - 295 p.
10. To'xtayev R. "Vokal san'atida ijro mahoratini oshirishning zamonaviy metodlari" // Musiqa ta'limi va san'at. - 2023. - № 2. - B. 15-22.